

LECTURA TEOLÒGICA DE LA PRIMERA CARTA DE JOAN

Josep M. ROVIRA BELLOSO

Em proposo de fer una lectura teològica de la Primera Carta de Joan (1Jn). Una lectura per temes, que, en la mesura que s'acostés a la síntesi, esdevingués més religiosa i espiritual. He intentat preparar aquesta lectura amb la suficient informació obtinguda dels treballs exegètics clàssics i recents. També ha estat necessària una immersió en els escrits joànics, de manera que la lectura estigués fonamentada en els eixos teològics i antropològics propis.

I. LA COMUNIÓ AMB DÉU

L'inici de 1Jn (1,1-4) anuncia la comunió amb el Pare i el Fill (en un mateix Esperit). Aquesta primera exposició del tema no és un simple començament, sinó que pressuposa la síntesi de tot l'escrit. El principi i fonament de la teologia de 1Jn és l'espiritualitat de la «comunió» (κοινωνία) amb el Pare i el Fill: la plena comunió amb Déu, fi darrer de la persona humana. Així, precisament, podem resumir en forma de tesi teològica tot el contingut de 1Jn: «La persona humana és destinada gratuïtament per Déu a la comunió amb ell.»

Aquest principi és expressat amb múltiples variacions, com és propi de l'artifici literari de 1Jn. Unes variacions es refereixen al mode de romandre la persona humana amb Déu; d'altres es refereixen a l'objectiu de la κοινωνία que és Déu mateix: qualificat com a Veritat, Paraula, Llum i Amor; i, específicament, com a Pare, Fill i Esperit Sant, en sengles variacions que presentem ordenadament:

1. *Comunió amb Déu*

Déu està «en comunió amb nosaltres» (1Jn 1,3)

«Nosaltres estem en comunió amb ell» (1,6)

2. *Estar en Déu i Déu en nosaltres*

«Estem en ell» (1Jn 2,5-6) i Déu «està en nosaltres» (3,24)

«Els qui guarden els seus manaments estan en Déu, i Déu en ells» (3,24)

«Si ens estimem, ell està en nosaltres» (4,12)

«Concixem que estem en ell i que ell està en nosaltres perquè ens ha donat el seu Esperit» (4,13). (Això vol dir que podem comprovar la presència comunional de l'Esperit a partir dels fruits que ell fa brollar en nosaltres.)

«Tothom qui confessa que Jesús és el Fill de Déu, està en Déu, i Déu en ell» (4,15)

«El qui està en l'amor està en Déu, i Déu està en ell» (4,16)

«Nosaltres estem en el Déu veritable, ja que estem en el seu Fill Jesucrist. Ell és el Déu veritable i la vida eterna» (5,20)

3. *Romandre en la llum*

«Si caminem en la llum, tal com ell està en la lum...» (1Jn 1,7)

«Qui estima el seu germà està en la llum» (2,10)

La importància de l'afirmació «Déu és llum, i en ell no hi ha cap mena de tenebra» (1,5) cal subratllar-la perquè, tot i ser una intuïció «mística», comporta un gran dinamisme pràctic: la llum de Déu i de Crist fa fora la tenebra (l'error i el mal). Romandre en la llum és caminar en la llum, és a dir estendre la llum de Crist a aquells racons on regna la tenebra de l'opressió i de la mentida. Bruno Moriconi dóna tres raons del caràcter pràctic que té el tema de la llum:

a) Déu és llum expansiva, bona notícia en acció, que vol arribar a il·luminar la tenebra més fosca.

b) El tema de la llum és correlatiu al tema del camí: cal caminar en la llum i no pas en les tenebres.

c) La llum il·lumina l'interior del cor: permet de conèixer-nos tal com som. És sabut l'efecte desbloquejador que, de cara a l'acció, produeix l'autoconeixement: «nosce te ipsum» no sols és una activitat cognitiva sinó que ens permet de rebre, malgrat les nostres misèries conegudes, la llum i l'amor de Déu que ens fan caminar.¹

1. Vegeu B. MORICONI, «*Lectio divina*» della prima lettera di Giovanni, Padova: Edizioni Messaggero di S. Antonio 1995, pp. 40-48.

4. *Romandre en la veritat*

La veritat està en nosaltres (cf. 1Jn 1,8)
 La veritat no està en el mentider (cf. 2,4)
 Cal ser de la veritat (cf. 3,18)

5. *Romandre la Paraula en nosaltres*

La seva Paraula està en nosaltres (cf. 1Jn 1,10; 2,14)

6. *Romandre en l'amor*

«L'amor que ve de Déu ha arribat a la plenitud en ell» (1Jn 2,5)
 «Si ens estimem, ell està en nosaltres i, dins nostre, i el seu amor ha arribat a la plenitud» (4,12.17)
 «Qui tanca les entranyes al germà, com pot habitar en ell l'amor de Déu?» (3,17)
 «Qui estima ha nascut de Déu i coneix Déu. Qui no estima no coneix Déu, perquè Déu és amor» (4,7-8)
 «Déu ens ha estimat primer» (4,19)
 «Si Déu ens ha estimat tant, també nosaltres ens hem d'estimar els uns als altres» (4,11). Hem conegut l'amor que Déu ens té (cf. 4,6)
 «On hi ha amor, no hi ha por» (4,18)
 «Qui estima Déu, també ha d'estimar el seu germà» (4,21)
 «Estimar Déu vol dir guardar els seus manaments» (5,3)

7. *Néixer de Déu. Fills de Déu*

Haver nascut de Déu (cf. 1Jn 2,29; 3,9)
 «Ara som fills de Déu, però encara no s'ha manifestat allò que serem» (3,2)
 Tenir la llavor de Déu (cf. 3,9)
 Ser de Déu (cf. 3,10)
 «Són de Déu els qui confessen que Jesucrist s'ha fet realment home» (4,2.4)
 «Nosaltres som de Déu» (5,19)
 «Els qui neguen Jesús, no són de Déu» (4,3)
 «Tothom qui estima ha nascut de Déu» (4,7)
 «Tothom qui creu que Jesús és el Messies, ha nascut de Déu i [...] és engendrat de Déu» (5,1)
 «Els qui han nascut de Déu vencen el món» (5,4)

«Els qui han nascut de Déu no pequen, perquè els guarda l'Unigènit de Déu» (5,18)

8. *Viure amb la vida del Fill*

«Vivim gràcies al Fill» (1Jn 4,9)

«Vivim tal com Jesucrist viu» (4,17)

«El testimoni és aquest: Déu ens ha donat la vida eterna, i aquesta vida està en el seu Fill. Qui té el Fill posseeix la vida, però qui no té el Fill no la posseeix» (5,11-12)

«Us escric tot això a vosaltres, que creieu en el nom del Fill de Déu, perquè sapigueu que teniu vida eterna» (5,13)

«Ja posseïm allò que li hem demanat» (5,15)

«Déu donarà vida al qui ha pecat» (5,16)

«Ell és el Déu veritable i la vida eterna» (5,20)

9. *La unció de l'Esperit*

Som ungits per l'Esperit Sant (cf. 1Jn 2,20)

Cal mantenir la unció de l'Esperit (cf. 2,27)

Ens és donat l'Esperit (cf. 3,24)

«L'Esperit dona testimoni, perquè l'Esperit és la veritat» (5,6)

«Els qui creuen en el Fill de Déu porten aquest testimoni dintre d'ells» (5,10)

10. *La fe ens fa tenir el Fill i el Pare*

«Tothom qui confessa el Fill té igualment el Pare» (1Jn 2,23)

«Manteniu-vos en el Fill» (2,28; 3,6)

11. *Guardar els manaments*

Ens ha donat el manament (cf. 1Jn 3,23)

«Els qui guarden els seus manaments estan en Déu, i Déu en ells» (3,24)

12. *Entrar en el coneixement de Déu*

«El Fill de Déu ha vingut i ens ha fet penetrar en el coneixement del Déu veritable» (1Jn 5,20)

La present classificació és, realment, impressionant tant per la riquesa de les dotze variacions que acabem d'assenyalar com per la recurrència, a vegades simplement repetitiva, del tema de la comunió amb Déu, que apareix al voltant de seixanta-cinc vegades al llarg d'una Carta de només cinc capítols.

¿Es pot parlar d'un estil prolix, en el sentit de *senil*? La nostra lectura vol ser teològica, d'alguna manera aliena a la preocupació per l'edat del seu autor, que, d'altra banda, és tradicionalment presentat com un ancià (cf. 2Jn 1,1; 3Jn 1,1) que no solament parla dels cristians com a germans (ἀδελφοί, cf. 1Jn 4,20) sinó com a estimadíssims (ἀγαπητοί, 4,7.11), i com a fillets (τεκνία, 4,4). Més que la qüestió d'una possible repetició senil, ens interessa de subratllar la importància que té construir tot l'edifici teològic de la salvació i de la redempció de Jesucrist i, per tant, tota la construcció de la gràcia i de la glòria, sobre la pedra angular de la comunió amb Déu. Interessa de veure com a pròpia del món joànic aquesta visió acumulativa de tots els elements teològics arrelats en la κοινωνία en Déu. Però, al mateix temps que crida l'atenció aquesta peculiaritat del món joànic, crida també l'atenció el fet de l'homologació d'aquest món peculiar amb el món dels escrits paulins. Llavors es comprèn que, tot i les seves peculiaritats innegables, l'autor de la 1Jn té una cura molt gran a expressar-se d'acord amb la doctrina rebuda de la més remota època apostòlica. Vegeu, per exemple, els elements de l'àmbit paulí, tal com apareixen en la carta als Romans, referents a la comunió amb Déu. Noteu el paralelisme que Joan manté amb aquests temes paulins. Hi trobem:

- a) Que la fe, que obre el creient a la justícia de Déu, no és un mer acte de la psicologia humana, deslligat de l'acció de Déu; la fe és la porta d'accés a Déu (Rm 5,2).
- b) El tema de la filiació divina, segons el qual som fills de Déu, apareix amb el degut relleu en la Carta als Romans (Rm 8,15.19). Déu els anomenarà «fills del Déu viu» (9,25).
- c) També la permanència en Crist és un punt clau de la doctrina de la Carta als Romans. Es va preparant, fins a esclatar de la manera més explícita: hem estat reconciliats en Déu per Jesucrist (Rm 5,10-11); gràcies a Jesucrist, hem rebut la gràcia i la justícia (5,17); vivim una vida nova units a Jesucrist (cf. 6,4-5); estem vius per Déu en Jesucrist (6,11).
- d) Sobretot, el tema de la donació de l'Esperit Sant —síntesi de la unió plena de la persona humana amb Déu— apareix amb totes les variants: L'amor de Déu ha estat vessat en els nostres cors per l'Esperit Sant (Rm 5,5), per a poder viure segons l'Esperit (8,5.8) que habita en nosaltres (8,9.11), prega per nosaltres (8,26) i fa venir sobre nosaltres els inicis del Regne de Déu: la justícia, la pau i el goig (14,17).

I si de l'àmbit paulí anem a l'àmbit lucà, ens trobarem amb tota la força que, per exemple, en els Fets dels Apòstols assoleix el tema de l'Esperit Sant que omple els creients (Ac 1,5.8; 2,4.17.18.38; 4,31; 7,55; 9,17.31; 11,10; 13,9; 15,8; 16,6-7; 20,22...)

Vol dir que la doctrina de la 1Jn apareix expressada segurament d'una forma insòlita, però de cap manera no és insòlita en el seu contingut, plena-

ment homologable, parlant teològicament, amb els altres àmbits del Nou Testament.

Fer descansar tot l'edifici de la teologia i de l'espiritualitat sobre el fonament de la comunió amb Déu com l'anunci fonamental de l'Evangeli, té conseqüències molt importants de cara a concebre la salvació/redempció i de cara a concebre el pecat. Quant a la manera de concebre la salvació/redempció, és evident que Jesucrist treu el pecat del món, però és també palès que Jesús el treu no pas «pagant un preu» sinó fundant una humanitat nova, santa, pura, justa a semblança del Déu just, pur i sant, i del seu Crist. També Pau en 2Co 5,17 expressa els fruits de la redempció en termes de la nova creació, obra de Déu. Pel que fa al concepte de pecat, és sobretot un trencament de la comunió amb Déu, amb el seu coneixement i el seu amor. En un nivell místic, la 1Jn pensa que, si la comunió amb Déu fos perfecta i ferma, el pecat no seria possible, mentre que el fet del pecat denuncia la feblesa del coneixement de Déu i de la comunió amb ell. Cal, però, desenvolupar els dos fets que acabem d'enunciar: el fet que Crist ve a treure el pecat del món i la manera com el treu.

II. JESUCRIST TREU EL PECAT DEL MÓN

Heus aquí els textos de 1Jn que mostren com Jesucrist —la seva sang, el seu perdó, la seva justícia o ell en persona— treuen el pecat i el perdonen a l'home:

1. *Jesucrist treu el pecat del món*

- «Jesucrist s'ha manifestat per treure els pecats, ell que no té pecat» (1Jn 3,5)
- «El Fill de Déu s'ha manifestat per desfer les obres del diable» (3,8)

2. *La llum de Crist fa que les tenebres es retirin*

- «El manament [...] es realitza tant en Jesucrist com en vosaltres, perquè la foscor es retira i ja resplendeix la llum veritable» (1Jn 2,8)

3. *Jesucrist és el perdó dels nostres pecats*

- «La sang de Jesús, el seu Fill, ens purifica de tot pecat» (1Jn 1,7)
- «Jesucrist ha vingut valent-se de l'aigua i de la sang» (5,6)
- «Ell és la víctima propiciatòria (ἱλασμός) pels nostres pecats» (2,2)

«Us han estat perdonats els pecats gràcies al nom de Jesucrist» (2,12)

«Ha enviat el seu Fill com a víctima propiciatòria (ἱλασμός) pels nostres pecats» (4,10)

«El Pare ha enviat el seu Fill com a salvador (σωτήρ) del món» (4,14)

4. *En ell es deixa de pecar*

«Tothom qui està en ell deixa de pecar; tots els qui continuen pecant, és que no l'han vist ni l'han conegut» (1Jn 3,6)

«Els qui han nascut de Crist no pequen, perquè conserven dintre d'ells la llavor de Déu» (3,9)

«Sabem que els qui han nascut de Déu no pequen» (5,18)

5. *Viure en Crist és tenir la vida i, per tant, viure sense pecat*

«Déu ens ha donat la vida eterna, i aquesta vida està en el seu Fill» (1Jn 5,11)

«L'amor de Déu s'ha manifestat [...] quan ha enviat al món el seu Fill únic perquè visquem gràcies a ell» (4,9)

«Vivim tal com Jesucrist viu» (4,17)

«Qui té el Fill posseeix la vida» (5,12)

6. *El qui viu en Jesucrist es torna pur i just*

«I tothom qui té aquesta esperança en ell es torna pur, tal com Jesucrist és pur» (1Jn 3,3)

«El qui actua justament és just tal com Jesucrist és just» (3,7b)

7. *La condició per a ser perdonat: reconèixer els pecats*

«Si reconeixem els nostres pecats, ell, que és fidel i just, ens els perdonarà» (1Jn 1,9)

D'aquests textos en traiem unes conclusions diàfanes.

És cert que la vinguda de Jesucrist al món equival a dir que «la foscor es retira i ja resplendeix la llum veritable» (1Jn 2,8). És cert que Crist és «l'A-nyell de Déu que treu el pecat del món» (Jn 1,29). Però la qüestió és aquesta: com el treu? Com treu Jesucrist el pecat del món?

Oferint-se com a víctima expiatòria davant el rigor del Pare irat que castiga el Fill? No és aquesta la ment del Quart Evangeli ni de la 1Jn.

Oferint-se com a víctima propiciatòria —com a sacrifici de reparació— «pels nostres pecats i pels de tot el món»? És veritat que en el mot ἱλασμός (víctima de propiciació) hi ressona la manera de parlar de l'Antic Testament. En la versió dels LXX ἱλασμός apareix amb el sentit de víctima propiciatòria en Lv 25,9; Nm 5,8; Sl 129,4; Ez 44,27; Am 8,14. La metàfora en la seva forma més crua fora: el sacrifici (la sang del sacrifici, convertit en una donació per amor) aplaca la còlera de Déu davant el pecat. Aquest mode de parlar continuarà gravitant fins i tot en el cicle joànic, si bé la idea religiosa de Jn i, en concret, de 1Jn, que ofereix el marc interpretatiu de la comunió amb Déu, és aquesta: «Jesucrist, ple de l'Esperit Sant i, per tant, de la vida divina oferta als homes pecadors, és en realitat el perdó dels pecats.» Més tard, la litúrgia de l'Església dirà en la mateixa línia: «El mateix Esperit Sant és el perdó dels pecats.»

La idea que ens fa transitar vers la veritable mentalitat joànica és aquesta: Jesucrist és el lloc del perdó on ens és donat als homes despullar-nos dels pecats i fer-los fora, revestint-nos de la vida eterna que ens és donada en Jesucrist. Parlant en termes estrictament filològics, tenen raó C.G Kruse i D. Rensberger quan tradueixen sense vacil·lació ἱλασμός per «sacrifici expiatori».² Però crec que no hi ha tampoc vacil·lació en presentar Crist no solament com el qui perdona sinó com el *perdó* de Déu en ell mateix (i en el seu Esperit Sant) i, per tant, com el qui ofereix i comunica gratuïtament la vida veritable de Déu als pecadors, tal com acabem d'expressar en la variació cinquena. De tal manera que, tot imitant la doctrina del Quart Evangeli, podríem posar en boca de Jesús l'expressió: «Jo sóc el perdó dels pecats», com el revers de l'altra expressió: «Jo sóc la Vida divina pels homes.» Cal meditar una vegada i una altra el final de 1Jn («estem en el seu Fill Jesucrist. Ell és el Déu veritable i la vida eterna», 1Jn 5,20), per tal que aquesta idea se'ns imposi talment com una evidència. D'aquesta manera recuperarem el sentir de l'antic mestre Stanislas Lyonet,³ el qual, des d'una posició d'exegesi i de teologia bíblica, entenia ἱλασμός simplement com a *perdó*: perdó de Déu, lloc del perdó de Déu als homes; lloc on els homes troben la propiciació definitiva pels seus pecats: també aquí ressona el mot «propiciatori», però ben lluny de les connotacions d'un sacrifici sagnant que aplaca Déu o que Déu rep en paga del pecat.

Jesús perdona els pecats. Certament, però així com, en el nivell narratiu, Jesús diu a la dona presa en adulteri «no pequis més», així mateix, en el nivell de la realitat humana, el manament de Crist —«no pequis més»— va unit a una

2. C.G. KRUSE, *Letters of John*, Leicester (UK): Apollos 2000, pp. 73-76; D. RENSBERGER, *1 John, 2 John, 3 John*, Nashville (USA): Abingdon Press 1997, pp. 55-56, 118; R.A. CULPEPPER, *The Johannine School*, Missoula: Scholars Press 1975.

3. S. LYONNET, *Expiation et intercession*, Roma: PIB 1980. Vegeu R.E. BROWN, *The Epistles of John*, Garden City, NY: Doubleday 1982, i G. STRECKER, *The Johannine Letters*, Minneapolis: Fortress Press 1996, pp. 39s.

renovació de la humanitat que 1Jn expressa amb aquestes variants indicant que Crist és el capdavanter i el fonament d'una nova humanitat que està rebent en ell el nou nivell de la vida en l'Esperit Sant: *a)* ser just, pur, sant com ho és Crist (1Jn 3,3.7); *b)* viure gràcies a Crist (4,9); viure com Crist (4,17); *c)* néixer de Déu (3,9; 5,18); *d)* tenir dintre la llavor de Déu (3,9); *e)* haver rebut de Déu la vida eterna (5,11). En definitiva, la humanitat nova que viu en comunió amb Déu ha fet fora el temor, no peca i viu, ja ara, la filiació divina.

III. LA CRISTOLOGIA DE LA 1JN

1. *Un gir antidoceta*

La cristologia de 1Jn és peculiar. Participa del caràcter «místic» de l'autor que contempla Crist en el centre de la Llum, Vida i Amor divins. Però no menysprea o nega la «carn» de Crist (la seva humanitat) com els «docetes» que han deixat la comunitat joànica perquè «no són dels nostres», com diu 1Jn 2,19.⁴ 1Jn *s'enlaira vers la llum a partir del que han vist els ulls propis*, és a dir a partir del fet que Jesucrist és veritablement home. A ben segur, 1Jn representa, respecte de l'Evangeli joànic, un nou gir antidoceta que, a més de situar de ple la comunitat joànica en el conjunt de l'Església, li permetria de recuperar plenament el paper mediador de Jesucrist, Fill de l'home i Fill de Déu. Des del punt de vista gnoseològic, vol dir que 1Jn, lluny de menysprear les dades ofertes pels sentits, fa d'aquestes dades el punt de partença del coneixement interior de Jesús, el Crist, el Fill.

Per això, en 1Jn 1,1, la visió dels ulls és completada i superada per la visió contemplativa de la ment (es passa del ἑώρακεν al ἐθεασάμεθα, 1Jn 1,1). Això no fa més que mostrar el moviment ascensional del creient —de la mirada dels ulls a la contemplació de la ment— i, ensems, la importància del primer esglaó, la mirada dels ulls, la qual ja pertany a l'itinerari de la fe. La fe percep la humanitat de Jesús i, a partir d'ella, s'inicia l'ascensió contemplativa.

2. *L'ordre ascendent dels tres títols cristològics fonamentals*

Segurament 1Jn representa també, per relació al Quart Evangeli, una sistematització més senzilla —també ascendent— dels títols cristològics que apareixen en el pròleg de l'Evangeli, en el trobament de Crist amb els deixebles, en el capítol primer, amb el «clímax» de la confessió de Natanael («Tu ets el

4. R.E. BROWN, *The Community of the Beloved Disciple*, Nova York: Paulist 1979.

Fill de Déu», Jn 1,49), i en els episodis de la samaritana i del cec de naixement. Heus aquí com els títols cristològics de 1Jn s'organitzen al voltant de l'home veritable, del Messies i del Fill de Déu.

a) *Jesús, l'home*. Cal afirmar, com a punt de partença que Crist ha vingut en la carn (cf. 1Jn 4,2). Tot esperit que confessa que Jesucrist ha vingut en la carn és de Déu i tot esperit que no confessa Jesús (en la seva humanitat) no és de Déu (cf. 4,3).

b) *Messies*. Sense la humanitat de Crist no tindríem l'Ungit, el Messies, el qui —ple de l'Esperit Sant (*unctus*, Χριστός)— porta la justícia de Déu als homes. Cal confessar amb fe, per tant, que Jesús és el Messies (cf. 1Jn 5,1), l'enviat del Pare. D'aquesta manera, el qui creu que Jesús és el Messies ha nascut de Déu (cf. 5,1).

c) *Fill de Déu*. Efectivament, en 1Jn 4,14, després de la inclusió sublim sobre l'amor de Déu, es reemprèn el tema cristològic amb una forta ascensió. L'autor de 1Jn testifica que el Pare ha enviat Jesús com a Salvador del món. En aquell qui confessa que «Jesús és Fill de Déu», Déu és en ell i ell és en Déu (4,15). Hem fet el cim de l'ascensió. El qui creu que Jesús és el Fill de Déu podrà vèncer el món (cf. 5,5).

3. La història de Jesús reflecteix la història de l'Amor de Déu

Aquí se'ns obre una qüestió específica: la 1Jn, ¿conté la peculiar perspectiva pròpia del Quart Evangeli, segons la qual Crist és el mirall on es pot contemplar el Pare? («Qui m'ha vist ha mi ha vist el Pare», Jn 14,9). Més encara, hom ha caracteritzat el Quart Evangeli no tant com un seguit d'escenes de la *història de Jesús*, sinó com la *història del que Déu ha obrat en Jesús*, com la manifestació de la història de l'amor diví reflectida en Jesús. «Malgrat les aparències, l'Evangeli de Joan no és en realitat una història sobre Jesús, sinó una història sobre el que Déu ha fet en Jesús.»⁵ Es manté aquesta perspectiva en 1Jn? Diria que aquesta perspectiva no és tan explícita, tot i que hi són presents les premisses i hi és ben present la conclusió:

Les premisses apareixen:

a) En els títols i funcions que rep Jesús:

Paraula de la Vida (1Jn 1,1)

Vida eterna (1,2; 5,11 i, sobretot, l'impressionant final: «Aquest és el Déu veritable i la vida eterna» (5,20)

Déu és llum (1,5) i Jesucrist està en la llum (1,7)

Manifestació del Pare (1,2). (Cal notar que Jesucrist, com a vida eterna, està en el Pare i se'ns ha *manifestat*.)

Manifestació de l'amor de Déu: «L'amor de Déu s'ha manifestat enmig nostre quan ha enviat al món el seu Fill únic» (4,9)

5. F.J. MOLONEY, *Teología joánica*, en «*Nuevo Comentario Bíblico San Jerónimo*», Estella (Navarra): Verbo Divino 2004, p. 1230.

b) En el paral·lelisme que existeix entre Déu —pur, just, sant— i Jesús que és així mateix pur, just i sant (1Jn 1,9; 2,1.20.29; 3,3.7).

c) En la situació «simètrica» que el Fill té respecte del Pare (1Jn 1,3; 2,24: «Vosaltres us mantindreu tant en el Fill com en el Pare»). Aquesta simetria es percep des de la fe. Per això, «tothom qui confessa que Jesús és el Fill de Déu, està en Déu [Pare] i Déu en ell» (4,15). També hi ha paral·lelisme i simetria respecte de l'Esperit Sant, ja que l'Esperit ens ve de Jesucrist (2,4).

Pel que fa a la conclusió, ens l'ofereix el text mateix de 1Jn:

«Qui és, doncs, el mentider?

No és el qui nega que Jesús sigui el Messies?

Aquest és l'Anticrist, que nega tant el Pare com el Fill.

Tothom qui nega el Fill no té tampoc el Pare;

tothom qui confessa el Fill té igualment el Pare» (1Jn 2,22-23)

Crist no és solament el camí encertat vers el Pare. Crist és l'expressió directa —la revelació autèntica— del Pare del cel. A Déu ningú no l'ha vist. Qui contempla, però, la fesomia humana i espiritual de Crist roman en el Pare i en el Fill Jesucrist. Crec que es pot afirmar el següent: 1Jn està totalment en la línia de Jn 14,9, que suposa que a Déu ningú no l'ha vist mai, però, com a contrast, qui veu Jesús veu el Pare. Cal, però, un advertiment molt important. Segurament 1Jn és posterior encara a l'Evangeli i, per tant, ha passat més temps des que es podia físicament veure i palpar el Verb de la vida. Ara és el temps de la comunitat. I així com en l'Evangeli és llegeix: «A Déu ningú no l'ha vist mai. El seu Fill únic [...] és qui l'ha revelat» (Jn 1,18), ara, en la Primera Carta, la mateixa frase acaba fent referència a la caritat de la comunitat com a mirall on es reflecteix el Pare, quan els membres de la comunitat, malgrat que són en el món, viuen com Crist va viure. En 1Jn llegim la «tesi» següent entre les dues grans afirmacions que anuncien que Déu és amor:

«A Déu, ningú no l'ha vist mai;
però, si ens estimem,
ell està en nosaltres
i, dins nostre, el seu amor
ha arribat a la plenitud» (1Jn 4,12)

En el mirall de la comunitat podem entreveure Crist que prega i estima. En el mirall de Crist veiem el Pare. Em manquen, però, dues afirmacions relatives a Crist:

a) Crist en si mateix és la icona escatològica veritable i per excel·lència. Tot i que és bo de predicar de Maria l'expressió «icona escatològica», ningú no negarà que a Crist li pertoca —sempre segons l'Evangeli i la 1Jn— aquesta bella expressió. Per què? Perquè Crist, com una vivent escala de Jacob, no sols

ens mostra el coneixement del Pare sinó que ens comunica amb ell com a fills. Ens fa entrar en el santuari de Déu el Pare, si així es vol dir.

b) Resta, finalment, el misteri no pas petit de 1Jn 5,20. «Aquest és el Déu veritable i la vida eterna.» Em sembla que, gramaticalment, no es pot dubtar que el subjecte d'aquests dos grans predicats —Déu i Vida eterna— no és altre sinó Jesús Crist. Què vol dir la 1Jn? ¿Que Déu i la vida eterna estan en el Crist, centre de la vida divina pels homes? Certament, Crist és el centre de la vida divina pels homes, i això resta prou clar en 1Jn.

Un pas més: ¿per ventura l'expressió «Aquest és el Veritable (Déu) i la Vida eterna» és la més agosarada afirmació que podríem imaginar en un escrit de finals del segle I (o principis del II), el qual s'avançaria així en dos segles al *Credo de Nicea* que professarà l'any 325 que el Crist *és Déu de Déu i Llum de Llum*? L'ús comú de l'Església —principalment l'ús litúrgic— és qui decideix aquest tipus de qüestions. Però, si el teòleg ha d'emetre una opinió personal, aquesta és exactament que 1Jn s'avança dos segles a Nicea en unir mitjançant el verb «ser» el predicat «Veritable Déu» al subjecte «Jesús Crist».

IV. LA FILIACIÓ DIVINA

Quin significat precis té «Fill de Déu» en la mentalitat de l'autor de la 1Jn? Sembla evident que, en aquesta carta, l'expressió «Fill de Déu» es relaciona amb l'expressió «néixer de Déu», expressió que sens dubte vol dir participar en la vida mateixa de Déu. En aquest sentit, hi ha —en el marc de la filiació divina— un lloc eminent per al Fill *únic* de Déu, Jesucrist, l'enviat (τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ θεός, 1Jn 4,9)

Hi ha, en efecte, una diferència entre el Fill (únic) de Déu, Jesucrist, i els fills de Déu que són els cristians. Mentre que Jesucrist és sempre el Fill (υἱός) de Déu (1Jn 2,22.23.24; 3,8.23; 4,9.10.15; 5,5.9.10.11.12.13.2, dues vegades); nosaltres som fillets (τεκνία). Aquesta és una manera fixa de 1Jn de designar els fills: tant si vol expressar que som fills de Déu com si es tracta d'un vocatiu amb el qual l'autor de la carta s'adreça als seus germans i fillets: 2,1.12.28; 3,1.7.10.18; 4,4; 5,21. Per a R. Schnackenburg, «mai no es designa els cristians com a υἱοὶ θεοῦ. La raó no s'ha de buscar, per exemple, en el fet que τέκνον assenyali unes relacions una mica diferents de les de υἱός, sinó més aviat en el fet que es donaria aquí un ús lingüístic evolucionat. La diferència objectiva entre la filiació per gràcia dels cristians i la filiació natural de Crist, vindria donada també aquí —com en St. Pau— per la forma absoluta de l'expressió ὁ υἱός (τοῦ θεοῦ). El nom de fills no expressa encara, en el sentit de l'autor, tota la realitat de les relacions amb Déu Pare».⁶

6. R. SCHNACKENBURG, *Cartas de San Juan*, Barcelona: Herder 1980, pp. 197-198.

Sabem per Jn 10,30 i per Jn 17 quines són aquestes relacions de confiança, d'intimitat, fins a arribar a la identitat joiosa, entre Jesús, el Fill, i Déu, el Pare. Diria que en 1Jn es dona en aquest punt un procés d'ampliació semblant al que hem observat en *el pas de Crist* (imatge del Pare i lloc des del qual se'ns dona als homes la vida de Déu) a la *comunitat*, lloc on es percep la comunió amb Déu. Pel que fa al tema de la filiació, sembla cert que 1Jn, en relació amb l'Evangeli de Joan, tematitza i explicita amb major plenitud i extensió el tema de la filiació dels cristians respecte de Déu, ja que els temes del néixer de Déu i dels fills de Déu, o l'equivalent de «ser de Déu», apareixen desenvolupats en 1Jn 3,1.2.9.10; cf. 4,4; 5,2; 2,29; 3,9; 5,18; 3,10; 4,7; 5,19.

El que cal dir és que aquesta ampliació de la temàtica de la filiació als fills de Déu que romanen en Jesucrist, de cap manera no eclipsa la peculiaritat del Fill únic de Déu, el Fill de Déu per excel·lència. Quin sentit té, finalment, aquesta expressió?

La Primera Carta de Joan amplia, però no rectifica pas l'Evangeli, fora del gir antidoceta, que no és pas rectificació de l'Evangeli, sinó —en tot cas— rectificació d'una interpretació excessivament platonitzant i en realitat gnòstica, menyspreadora de la «carn» i de la «història pasqual» de Crist, que van fer alguns membres de la comunitat joànica que, en definitiva, la van abandonar, perquè no eren de Crist («han sortit d'entre nosaltres, però no són dels nostres», 1Jn 4,19).

Ara bé, si donem per suposada l'exegesi del capítol 1 de Joan, podrem concloure, després de la lectura atenta i teològica de 1Jn, que el Fill únic de Déu és el fruit de la fecunditat mateixa de Déu de qui ha nascut i ha estat, per tant, engendrat el Logos que està en el si del Pare i que és Vida i Llum del Pare i que ha vingut en la carn, s'ha fet *sarx*, és a dir sub-sisteix en Jesucrist, salvador. No crec que es pugui dir què significa Fill de Déu segons Joan sense recórrer a la fe i, per cert, a una expressió de fe trinitària. Per a Joan (Jn i 1Jn), en síntesi, el Fill de Déu és l'Unigènit del Pare, fet home.

V. LA FE EN JESUCRIST, HOME VERTADER, MESSIES, SALVADOR I FILL DE DÉU

El lector haurà advertit una peculiaritat no gens amagada en 1Jn: la implicació del «creure» amb el «romandre» en Déu i amb el «néixer de Déu». Com si la fe, per a 1Jn, no fos solament un acte psicològic del subjecte, sinó un estat de comunió amb Déu. Doncs bé, així és exactament.

L'exemple més evident que mostra la fe com la porta de la qual se serveix Déu per a donar-se a interior de l'home creient i per a romandre en ell (i ell en Déu) és 1Jn 4,15:

«Tothom qui confessa que Jesús és el Fill de Déu, està en Déu i Déu en ell»

Que la fe no és un pur acte psicològic del subjecte sinó la presència i la interacció de Déu en l'home, apareix com una dimensió de la mentalitat de la Primera de Joan: «Els qui creuen en el Fill de Déu porten aquest testimoni dintre d'ells» (1Jn 5,10). I, tal com es diu a continuació, el testimoni de Déu és la vida eterna que està en el Fill i, per la fe, està en nosaltres, perquè qui té el Fill posseeix la vida (5,11-12).

La doctrina tomista sobre la fe, com a incoació de la vida eterna, coincideix en el fons amb la mentalitat de Joan. En efecte, per a Tomàs, «la fe és la incoació d'aquell coneixement futur [de Déu, en la glòria], perquè la fe és la substància de les realitats que esperem [...] com diu He 11,1. La fe fa subsistir ja en nosaltres les realitats esperades, a la manera d'una incoació: *per modum inchoationis*».⁷

Tomàs, en el *Comentari a les Sentències*, perfila el que vol dir incoació. Vol dir aquella inclinació al fi suprem la qual només Déu pot obrar en nosaltres mitjançant les virtuts *teologals* (*theologicae*) de la fe, l'esperança i la caritat.⁸ Vol dir que la fe és una inclinació i primer tast (incoació o anticipació) del fi suprem que és la vida eterna, la qual Déu actua en nosaltres.

Ara bé, «hi ha béns futurs que només es posseeixen en esperança (*in spe*), com són els dots del cos glorificat (subtilitat, agilitat, impassibilitat). En canvi, altres béns futurs es posseeixen ja “in quadam inchoatione”, en tant que la fe, l'esperança i la caritat, que responen a aquests dots [propis de la vida eterna], *es posseeixen ja en el present*».⁹ La fe, en efecte, abasta la divinitat i la humanitat de Crist, ja que nosaltres no sabem altra cosa sinó Crist (cf. 1Co 2,2; vegeu també 1Jn).

Apareix clar, per tant, que «incoació» vol dir *potència* («quod est in potentia iam habet inchoationem sui esse»)¹⁰ Vol dir *disposició*, com la vida activa és disposició (i incoació) per a la vida contemplativa.¹¹ Es pot dir —tot basant-se en l'anàlisi que el d'Aquino fa de la calor i del foc— que *la calor és incoació de la flama*. Tampoc Tomàs no diu explícitament que la incoació sigui *procés*, però, si hom considera el llibre de les *Sentències*,¹² es pot legítimament concloure que incoació és aquella primera realitat, no pas perfecta encara, però que és ja un pas real envers la forma o perfecció definitiva. És com el *desig* natural de veure Déu («natural», però que Déu mateix sustenta) que és un primer pas envers la possessió. Com la fe, que l'Esperit Sant infon en nosaltres, ens obre realment a Crist i a Déu, de tal manera que «ell està en nosaltres i nosaltres en ell», com dirà 1Jn. La fe és una incoació —més enllà encara del

7. TOMÀS D'AQUINO, *Super Ad Ephesios*, cap. 3, lect. 5.

8. *In III Sent.*, Dist. 23, q. 1, a. 4, co.

9. *Super Ad Hebraeos*, cap. 6, lect. 1.

10. *In III Sent.*, Dist. 26, q. 1, a. 2, ad 3.

11. *In III Sent.*, Dist. 35, q. 1, a. 3, co.

12. *In II Sent.*, Dist. 18, q. 1, a. 2, co.

desig— del que ja es comença a fer present en nosaltres, «ut iam quodammodo praesens».¹³ Per a Tomàs, la fe, per tant, és el començament del procés que, sota la iniciativa de Déu, ens duu a la plenitud de la vida eterna. Estem tanmateix en l'òrbita de la 1Jn. La fe, en termes del segle XVI, justifica. Però la fe suposa la presència agraciant de Déu en nosaltres. La fe brolla de la transfiguració de la nostra persona que aquesta presència ens procura.

VI. L'ESPERIT SANT EN LA 1JN

1. *La unció de l'Esperit*

L'Esperit Sant ungeix Crist i els cristians. Aquesta unció és simbolitzada en l'Antic Testament amb «l'oli de la unció», com diuen els textos de l'Èxode i del Levític. L'oli de la unció consagrava Aaron i els seus fills per a l'ofici de *sacerdots* (Ex 27,41; 28,17.21.29; 40,15; Lv 4,3.5.16; 8,12; 10,7; Nm 3,3). El suprem sacerdot serà també ungit (Lv 21,10).

També la unció amb l'oli serveix per a consagrar els *reis*: així, després que el Senyor hagué dit al profeta Samuel les famoses paraules («Ungeix-lo, que és ell»), Samuel «va prendre el corn d'oli i ungí David enmig dels seus germans, i des d'aquell dia l'Esperit del Senyor s'apoderà de David» (1Sa 16,12-13). Igualment, Salomó és ungit com a rei, igual que Sadoc és ungit com a sacerdot (1Re 1,45; 1Cr 29,22).

El *profeta* és el qui ungeix, però ell no és pas ungit, sinó que —cradat directament pel Senyor (cf. Is 6,9; Jr 1,7-10)— és enviat. El veritable profeta és una instància suprema en quant portador de la Paraula del Senyor: la Paraula li és adreçada (1Re 13,20; 16,7; Jr 37,6; 46,13; Ha 1,1) per a dirigir-la als seus destinataris, amb la qual cosa el profeta és l'intermediari entre Déu i els homes (Ag 1,1). L'actitud eminent del profeta és palesa en 2Cr 36,12, on —entre els pecats del rei Sedecies— es compta el de no haver-se humiliat davant el profeta Jeremies que *li parlava de part del Senyor*.

El *Messies*, personatge que assumeix les dimensions de profeta (cf. Mt 21,11), de sacerdot i de rei, és per excel·lència *l'Ungit*. Per això té tant relleu l'escena del Baptisme de Crist, on apareix Jesús enviat pel Pare i sota la presència suau de l'Esperit Sant. La 1Jn estén anàlogament la unció que ha rebut Jesús a la unció que rebem nosaltres, els ungits: «vosaltres heu estat ungits amb l'Esperit», diu 1Jn 2,20. Així com la filiació del «Fill» (υἱός) ha estat estesa als «fillets» (τεκνία), també la plenitud de l'Esperit que ungeix Jesús s'ha estès al seu Cos, és a dir a nosaltres.

13. *In III Sent.*, Dist. 26, q. 1, a. 2, ad 3.

2. *L'Esperit ens és donat per Crist. L'Esperit ens ensenya totes les coses*

És molt notable que, igual que ho suggereix Jn 20,19, és Crist el qui dona l'Esperit a la comunitat i a cada un dels seus membres disposats:

«Quant a vosaltres, sé que manteniu la unció de l'Esperit
que heu rebut del Fill,
i no necessiteu que ningú us instrueixi.
La unció que ve del Fill
us ensenya totes les coses.
Diu la veritat i no menteix» (1Jn 2,27)

En l'Església, Crist apareixerà també com l'epicentre que envia l'Esperit Sant en cada un dels sacraments. Tot i que ni l'Evangeli ni la 1Jn no fan explícitament aquesta afirmació, podem —guiats per Jn 20,19 i per 1Jn 2,27— arribar en el temps de l'Església a aquesta conclusió.

3. *El coneixement de la veritat*

El verset de 1Jn 2,27, acabat de citar, mostra que l'Esperit «ens ensenya totes les coses», perquè ens ensenya qui és Crist, com és, quines dimensions divines i humanes té, quina és la seva història i quin és el seu ésser manifestat en la història.

Aquesta és la profunda unitat entre Crist i l'Esperit. L'un ens remet a l'altre: «D'acord amb l'ensenyament que heu rebut, manteniu-vos en el Fill» (1Jn 2,28).

Però la fórmula «us ensenya totes les coses» em sembla que és molt més ampla que un coneixement restringit només a la figura de Crist-en-si-mateix. Em sembla que totes les coses en quant estan referides a Crist —la guerra i la pau, les persones i les institucions— són objecte de l'ensenyament de l'Esperit que ens mostra el valor de les realitats humanes, en quant referides en darrera instància a Crist.

4. *L'Esperit, testimoni de Crist*

1Jn no estalvia les afirmacions sorprenents, com ara aquesta: «coneixem que estem en ell (en Déu) i que ell està en nosaltres perquè ens ha donat el seu Esperit» (1Jn 4,13; cf. 2,20.27). El factor sorprenent rau en el fet que l'element que ens mostra la nostra comunió amb Déu és un element *espiritual*, invisible, no pas un signe sensible. L'element indicador és l'Esperit Sant que ens ha estat donat. Tan sols si la donació de l'Esperit pot ser d'alguna manera experimenta-

ble (almenys en els seus efectes) pot desaparèixer la sorpresa causada pel fet que un element espiritual ens faci conèixer un altre element espiritual com és la nostra unió amb Déu.

En efecte, la donació de l'Esperit fa fruit en nosaltres, i pels fruits podem conèixer que l'Esperit ens ha estat donat. El fruit d'un coneixement de les coses de Déu i d'una pietosa inclinació a ell (cf. 1Jn 2,27), el fruit de l'esperança mantinguda contra tota desesperança (cf. 3,3), el fruit de l'amor fratern en les seves diverses formes (cf. 2,10; 4,16), el fruit de la superació o victòria sobre el món (cf. 5,4-5), esdevenen signes que donen a entendre la presència de Déu en nosaltres i de nosaltres en Déu. Això, sense passar al camp paulí, on Gàlates 5,22 descriurà els fruits de l'Esperit, d'alguna manera ja tangibles.

5. *L'Esperit és la veritat*

Hi ha una progressió respecte de l'Evangeli. En els tres capítols del *Discurs dels adéus*, el Paràclit és anomenat «l'Esperit de la Veritat» (Jn 14,17; 15,26; 16,13). En canvi, en 1Jn es diu, més rotundament, que «l'Esperit és la Veritat» (1Jn 5,6). La Veritat en quant comunicació del Pare i del Fill? La Veritat en quant expressa la unitat de l'amor mutu del Pare i del Fill? Aquest darrer matís és el que em semblaria més d'acord amb la mentalitat joànica.

VII. L'ESCATOLOGIA DE LA 1JN

El tema de l'escatologia en 1Jn no és fàcil del tot. Dins l'afirmació general que no sembla que 1Jn esmeni o aportï grans novetats respecte de l'Evangeli de Jn, podem fer les següents afirmacions particulars:

a) *En 1Jn gairebé no hi ha elements apocalíptics*, ni tan sols del tipus de Jn 1,51: «Us ho ben asseguro: veureu obert el cel, i els àngels de Déu pujant i baixant sobre el Fill de l'home.» Dic «ni tan sols del tipus de Jn 1,51», perquè aquest verset no és realment apocalíptic. En efecte, no al·ludeix pas al famós episodi apocalíptic de Dn 7,13, amb el Fill de l'home venint sobre els núvols, sinó que es refereix a l'escala de Jacob de Gn 28,12, escala per la qual els «àngels de Déu pujaven i baixaven». L'escatologia de present de Gn 28 i de Jn 1,51, sense additaments apocalíptics, rau en el fet que Jesús, el Fill de l'home, és el camí encertat per a pujar al Pare.

b) *Hi ha una escatologia realitzada en el present*: «és l' hora darrera» (1Jn 2,18). I, «ara, ja sou fills de Déu» (3,1). Ara, per tant, situats en l' hora darrera, estem en règim d'escatologia, ja que ens movem en la llum (per l'amor); estem en Déu i Déu en nosaltres, i això vol dir, sense cap dubte, que estem en el nivell escatològic, en la realitat última, en allò que és diví. Des del món, podem vèncer el món, perquè per la fe ja som fills de Déu.

c) *L'arrel de l'escatologia realitzada en el present és que Jesucrist ja ha vingut.* En 1Jn 5,20, Jesús ja és aquí. El verb ἦκει designa la vinguda de Crist. En la resta del Nou Testament gairebé sempre indica la parusia. En aquest lloc de 1Jn indica que el Fill ha vingut «en la carn»: ha vingut i hi és present —roman—, com ho indica la forma present i perfecta (ἦκει) del verb. La presència actual de Jesucrist, en definitiva, determina que estiguem en l'hora decisiva, escatològica. Si volguéssim precisar diríem que Joan i 1Jn no parlen tant d'una escatologia de present com d'una presència escatològica, la de Crist.¹⁴ En efecte, el «lloc de Crist» és el Pare («Jo i el Pare som U», Jn 10,30; «Aquell dia, coneixereu que jo estic en el meu Pare, i vosaltres en mi», 14,20). És des del Pare que Crist intervé de manera incessant en el món.¹⁵ Això no treu el temps d'èxode i de pelegrinatge vers allò que s'ha de manifestar i que encara és futur. Pau dibuixa aquest temps en 1Co 15. Penso que Joan insinua aquesta distància entre el Fill mediador i el Pare origen i terme, quan segurament al·ludeix a la *principalitat i finalitat* última del Pare, en l'afirmació difícil: «El Pare és més gran que jo» (Jn 14,28).

d) *És cert, per tant, que encara no hem arribat a la plenitud del que s'ha de manifestar en els fills de Déu:* «encara no s'ha manifestat allò que serem. Sabem que, quan es manifestarà, serem semblants a ell perquè el veurem tal com és» (3,2). L'«escatologia de present» no vol dir sols i exclusivament «de present», sinó que encara vivim en el temps, en la història vers el Regne i, per tant, s'ha de manifestar en el futur de Déu allò que Déu té preparat per als seus fills, quan serem del tot semblants a ell, en el Banquet de l'Amor.

La presència del Fill a la terra, la presència del Fill gloriós —des del Pare— en els sagraments i en les obres d'amor fratern, no és encara la presència il·luminada dels fills en el Pare quan el veuran tal com és. Aquesta darrera *introducció en Déu*, tal com és, en la plenitud del coneixement i de l'amor, és el secret de la revelació apostòlica (1Co 15; Jn i 1Jn), ja que aquesta és la darrera obra d'amor que ens guarda el Pare, amb la qual ens sorprendrà en un desvetllament sense fi de l'amor més gran, tal com és. És en aquest sentit que allò que podem conèixer de Déu en el mirall del Pare en si mateix és encara «més gran» que allò que podem conèixer de Déu en la seva encarnació, en el mirall de la humanitat de Crist.

14. En la meua obra *Símbols de l'Esperit*, Barcelona: Cruïlla 2001 (versió castellana, *Los Sacramentos, signos del Espíritu*, Barcelona: CPL 2001) hauria estat oportú mostrar més pedagògicament la presència de Crist gloriós en els sagraments, fent palès així el règim escatològic propi del cristianisme, en el qual Jesucrist és el mediador entre Déu, el Pare del cel, i els homes de la terra. Crist ja ha vingut: estem en règim d'escatologia realitzada. Crist encara no ha posat el Regne en mans del Pare: estem en règim d'èxode i de pelegrinatge.

15. Cf. *Lumen Gentium*, 48.

VIII. L'AMOR FRATERN EN EL CONTEXT DE L' AMOR QUE VE DE DÉU

Aquí els eixos són: l'amor ve de Déu; Déu és amor; qui roman en l'amor roman en Déu.¹⁶

1. *L'amor ve de Déu*

El cicle joànic té molt clar que el Fill i l'Esperit *procedeixen del Pare*.

a) També la Paraula ve de Déu segons l'Evangeli: «La Paraula estava amb Déu» (Jn 1,1); «La paraula que escolteu no és meua sinó del Pare que m'ha enviat» (Jn 14,24).

b) També l'Esperit de la Veritat ve de Déu, tal com diu el cèlebre text «L'Esperit de la veritat que procedeix del Pare i que jo us enviaré des del Pare» (Jn 15,26), que les Esglésies orientals guarden com a demostratiu de l'afirmació del Credo de Nicea: «ex Patre procedit» (τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον).

En la teologia sistemàtica trinitària, és molt important mantenir la categoria de les «processions», és a dir l'ordre de procedència de les persones divines a partir de Déu Pare. Sense aquest ordre, gairebé no sabríem derivar *la trinitat de les persones de la persona del Pare*,¹⁷ tal com vol la tradició oriental i la de molts teòlegs actuals llatins,¹⁸ o bé no sabríem derivar la Trinitat de la *unitat de la substància* divina, com fa Tertul·lià.¹⁹ Fins i tot se'ns difuminaria el sentit de la frase (fonamental com a contrapunt de Jn 10,30) «el Pare és més gran que jo» (Jn 14,28), és a dir més principal, quant a l'origen, que jo. El Pare no procedeix de cap altra persona, perquè és principi sense principi; és «innascible» (no té procedència o naixement); és origen fontal de la vida divina que penetra en la història humana a través de la missió del Fill. Per això, en la mesura en què es contraposés la *comunió* santa de les tres divines persones (juntament amb la *pericorese*) a les *processions* d'origen, penso que no s'encertaria el camí.²⁰

16. No repetiré el que vaig escriure en *Misteri de Déu*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 1996.

17. J. ZIZIOULAS, *El ser de la Iglesia*, Salamanca: Sígueme 2003.

18. Vegeu J.F. LADARIA, *El Dios vivo y verdadero. El misterio de la Trinidad*, Salamanca: Secretariado Trinitario 1998; *La Trinidad, misterio de comunión*, Salamanca: Sígueme 2002.

19. TERTUL·LIÀ, *Adv. Praxeam*, 11,4.

20. Veure G. GRESHAKE, *Il Dio Unitrino. Teologia trinitaria*, Brescia, Queriniana 2000, pp. 213-218. Ladaria matisa bé, salvant en part el pensament de Greshake, quan diu que el teòleg alemany considera que la doctrina clàssica de les processions és un obstacle a la consideració de la Trinitat com a comunió, *quan es consideren les processions com quelcom de previ a la comunió*. Cf. L. LADARIA, *El Dios vivo y verdadero. El misterio de la Trinidad*, Salamanca: Secretariado Trinitario 1998, p. 309.

c) *Evidentment, també l'amor procedeix del Pare*: «Estimats meus, estimem-nos els uns als altres, perquè l'amor ve de Déu; tothom qui estima ha nascut de Déu i coneix Déu» (1Jn 4,7).

L'amor té l'origen en Déu Pare i fa el camí de la seva història visible en la missió del Fill, que dibuixa en el món el rostre de l'Amor patern/matern. Fem nostra, sense cap reticència, l'afirmació teològica del Magisteri de l'Església: «El Pare és principi [font, origen] de tota la divinitat.»²¹ «El Pare —diu W. Kasper— posseeix de manera originària l'única substància divina, la qual és l'amor [...]. El Pare, com a origen i font, és el fonament d'unitat en la Trinitat santa. El punt de partença és el Pare, entès com a fonament d'un amor del qual brolla el Fill i l'Esperit: amor que, al mateix temps, retorna i s'unifica en l'únic amor.»²²

En canvi, segueixo tranquil·lament Greshake quan diu amb veritat que l'expressió «Déu és amor» es pot aplicar a cada una de les tres divines persones: «En el Nou Testament cada una de les divines persones pot ser indicada com a *amor*.»²³ El Pare és Amor (l'amant), el Fill és Amor (l'amat) i l'Esperit és Amor (el do mateix de l'amor). Encara podríem precisar que, en el Pare, l'amor hi és d'una manera «fontal» l'única substància divina.

L'expressió «l'amor ve de Déu» té una variant d'un gran valor espiritual com és la fórmula «Déu ens ha estimat primer». La 1Jn, en efecte, presenta Déu com la font primera de la gràcia, és a dir de l'amor. Ningú no té mèrits previs al fet que l'amor —la gràcia— flueixi gratuïtament de Déu. L'amor de la creatura a Déu segueix sempre la regla dels místics carmelitans: «L'amor només es paga amb amor.» Cal reconèixer en la 1Jn la font d'aquest corrent espiritual que accentua al màxim la gratuïtat dels dons de Déu: «L'amor consisteix en això: no som nosaltres els qui ens hem avançat a estimar Déu; ell ens ha estimat primer i ha enviat el seu Fill, com a propiciació dels nostres pecats» (1Jn 4,10).

2. Déu és amor

«Déu és amor» no és exactament una definició. S'assembla més a una orientació que assenyalava el camí vers el Déu veritable a aquells qui creuen en ell. Ens orienta en els nostres pensaments sobre l'essència de Déu i sobre el que és cada una de les persones divines. Sobretot, però, aquesta frase té un gran valor religiós perquè indica la plenitud divina (escatològica) que trobarà tot aquell qui estimi els altres. En efecte, la frase apareix, en el capítol quart, en dues ocasions, que tenen a veure —totes dues— amb l'amor al proïsme.

21. DH 490; 525: *Pater est principium, fons, origo totius divinitatis*.

22. GRESHAKE, *Il Dio Unitrino*, 216, on apareix la citació de W. KASPER, *Il Dio di Gesù Cristo*, Brescia: Queriniana 1984, p. 398. Greshake no deixa sense crítica l'expressió de Kasper segons la qual el Pare «posseeix [...] l'única substància divina».

23. *Il Dio Unitrino*, 209.

La primera vegada és en un context que invita a superar l'egoisme i el tancament: «El qui no estima no coneix Déu, perquè Déu és amor» (1Jn 4,8). El qui està situat en l'egoisme i, per tant, no està pas situat en l'amor, no està en la perspectiva adequada per a conèixer Déu. Aquesta és la raó per la qual no es pot dir *a priori* que el desconeixement de Déu sigui degut a culpa del subjecte que el desconeix. Podria donar-se en aquest una incapacitat (moral) d'estimar, deguda a traumes físics o psicològics o a circumstàncies no atribuïbles a culpa d'un subjecte discapacitat per a estimar.

La segona vegada que apareix la frase és en un context de comunió, en el qual s'indica que romandre en l'amor és romandre en Déu (no s'especifica si és l'amor a Déu o l'amor als germans, perquè segurament valen totes dues accepcions): «Déu és amor; el qui està en l'amor està en Déu i Déu està en ell» (1Jn 4,16).

Vull acabar aquest apartat, a la vista dels recents debats trinitaris, dient que la revelació que Déu és amor ens permet d'entendre en la mesura del possible que Déu és un únic Déu, però no pas un déu solitari. Perquè on hi ha l'amor hi ha la fecunditat. La unitat de Déu és trina. Per això no ens hem d'avergonyir de dir que Déu el Pare ha engendrat el Fill, com deia ja Atenàgores en el segle II: «Que ningú tingui com una cosa ridícula el fet que Déu tingui un Fill [...]; el Fill de Déu és el Verb del Pare, en idea, i operació [...] essent U el Pare i el Fill.»²⁴

Fins i tot catequèticament es pot reprendre el pensament de Ricard de Sant Víctor que s'adonà que l'amor reclama alteritat o bé crea alteritat. I no pas amb el mecanicisme de la clonació o de la fotocòpia. Sinó pel fet que, en la Trinitat, no solament es dona l'alteritat entre Pare i Fill, sinó —a més— el Do mutu que és la donació de l'Esperit, que podrà ser retornat pel Fill al Pare. Aquest Amor viu, vital i vivificador, llaç d'unió i èxtasi és la Tercera Persona: l'Esperit Sant. Pel que fa a la Trinitat, el meu resum, per tant, fora ben senzill: Déu és Amor i, per tant, Déu és fecund: per això el Pare es dona tot ell al seu Fill i li dona la flama viva de l'Esperit Sant, Amor veritable, que arriba com un regal absolutament gratuït fins i tot a nosaltres. Un sol Déu que, des de l'Amor i en l'Amor, fa la comunió dels Tres i crida a fer comunitat tots els seus fills, els homes i dones d'aquest món.

3. *Qui roman en l'amor roman en Déu*

Arribem, per fi, al moment en què els dos grans temes de la 1Jn s'enllacen amb força com si fossin el *principi* i la *fi* de tota la teologia i de tota la vida espiritual: l'anunci que Déu és amor i el tema de la comunió amb Déu.

24. ATENÁGORAS, *Legación en favor de los cristianos*, en D. RUIZ BUENO, *Padres Apologetas*, Madrid: BAC 1979, p. 660.

Déu és amor enuncia un principi i fonament ontològic. D'aquest principi en deriva tot altre. A aquest principi s'uneix el de la fecunditat de l'amor que Tomàs d'Aquino expressà amb la fòrmula genial del Pseudo-Dionís: «L'amor no resta sense germinar» («Amor non sinet sine germine esse»).

Quan es tracta de la creació i de la història de la humanitat, aquest principi s'enllaça amb el tema de la gratuïtat de l'acció divina, que 1Jn enuncia així: «L'amor ve de Déu» i «Déu ens ha estimat primer». Tot seguit apareix el mural immens de la participació de totes les criatures en l'amor o en la bondat de Déu, perquè, com dirà Tomàs d'Aquino, la bondat de Déu és la finalitat última de totes les coses, a la qual ens atensem tot participant d'aquesta bondat o amor ex-cessiu. Per això, 1Jn ha dit que el qui estima ha nascut de Déu, roman en Déu i, en definitiva, és semblant a Déu, cosa que arribarà a plenitud quan el veurem tal com ell és.

«Déu és amor» enuncia, per tant, un principi i fonament. Però cal afegir-hi l'altre pol: «el qui estima està en Déu i Déu en ell». Aquest segon enunciat de comunió és la *fi* de la vida espiritual. És el *terme* de la història de l'Amor de Déu que s'ha fet visible i tangible en Crist. D'aquesta manera comprovem que la història de l'Amor és la història d'un drama per a assolir la comunió plena amb el Déu de la Llum, de la Vida, de l'Amor. En aquest drama, Déu té la iniciativa gratuïta i l'home hi posa un esforç humil i amant, a la vegada receptiu de la Paraula de Déu i lliurat al Déu que crida tothom perquè hem de ser germans, amics i iguals. D'aquest esforç humà o salt en l'amor de Déu se'n diu *fe* (πίστις), l'única força capaç de vèncer allò que malda per a disgregar-nos de Déu: el món amb la seva concupiscència, el seu orgull i la seva ànsia de possessió. Vet aquí com, segons es miri, la teologia de 1Jn descansa sobre el principi «Déu és amor» i sobre el terme final: «qui estima és en Déu i Déu en ell».

Josep M. ROVIRA BELLOSO

Bruc, 136, 3r.

E – 08037 BARCELONA

Summary

The study is organized according to the following schema: 1) Communion with God, the beginning, and at the same time, a synthesis of the whole Letter. The theme is developed with variations: to remain in God (and God in us); to remain in the Light, in the Truth, in Love ... 2) Jesus Christ, just, pure and holy, takes away the sin of the world. The meaning of the word 'propitiation' is given, being equivalent to forgiveness and salvation of human existence in the Love of God. 3) The Christology of 1 John is centred on the three great titles of chapters 4 and 5: the man Jesus, the Messiah, the Son of God. It is faith's insight that discerns these titles. 4) Divine sonship, as a result of

having extended to the 'little children' the spiritual and divine condition of the 'Son of God'. 5) Faith in Jesus, the Christ, the Son of God, not only opens the human heart to the contemplation of these Christological titles, but also causes the Grace of the Saviour to penetrate into the heart. 6) The Holy Spirit, in 1 John, is the anointing which comes from the Son, and from the primordial origin, the Father. The anointing makes us little children who will see God as he is. 7) The present and future eschatology is also analysed in the article. 8) The Love of God appears as the ambit and dynamism which make 1 John sublime. 'God is Love' is the affirmation which appears twice in the New Testament: 1 Jn 4:8.16.